

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060303

SLUTLIGT BESLUT
2024-03-21
Stockholm

Mål nr
ÖM 637-23

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, slutliga beslut 2022-12-13 i mål nr M 403-22, se bilaga A

PARTER

Klagande
JOSÖ

Ombud: Advokat VIFA
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB
Box 606
651 13 Karlstad

Motparter

1. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

2. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
403 40 Göteborg

SAKEN

Avvisad ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avseende Vångens kraftverk i Örekilsälven i Bengtsfors kommun

---

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS BESLUT

Mark- och miljööverdomstolen undanröjer mark- och miljödomstolens beslut och återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling.

Dok.Id 1974575

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

JOSÖ har yrkat att mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens beslut att avvisa hans ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avseende Vångens kraftverk och återförvisa målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning.

Kammarkollegiet och **Länsstyrelsen i Västra Götalands län** har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens beslut.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

JOSÖ har anfört i huvudsak följande.

Han har uppfyllt vad som kan krävas av honom när det gäller redovisningen av den äldre rättigheten, i detta fall urminnes hävd, och därmed bevisat att det finns en sådan äldre rättighet som gör det möjligt att genomföra en omprövning för moderna miljövillkor. Vattenverksamheten anlades under 1700-talet och då fanns inget krav på tillstånd eller liknande pålagor. Helt styrande för rätten att få bedriva vattenverksamhet var rådigheten över vattnet samt att Kungl. Maj:t medgett att verksamheten fick bedrivas, s.k. privilegium. Vidare gällde vid vattenregleringens påbörjande att denna inte fick ge upphov till negativ påverkan på allmänna eller enskilda intressen. När verksamheten påbörjades vid Vångens såg förelåg alla dessa omständigheter varför verksamheten är uppförd i linje med vid tiden gällande rätt. Detta medför i sin tur att anläggningen omfattas av regeln i 2 kap. 41 § i 1918 års vattenlag (1918:523) och därmed föreligger ett tillstånd som kan omprövas i enlighet med 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.

Frågan om det föreligger ett tillstånd som kan föranleda omprövning för moderna miljövillkor ska inte prövas som en processförutsättning utan som en del av saken. Mark- och miljödomstolens beslut innebär att han förvägras att få sin talan om omprövning prövad på det sätt som lagstiftaren avsett. Bestämmelserna om omprövning för moderna miljövillkor innebar inte någon utökning av de föreliggande möjligheterna att ändra tillståndsvillkor eller att återkalla ett tillstånd. De mycket omfattande villkor som kan bli

följden av en omprövning, vilka i praktiken kan vara så inskränkande att verksamheten måste upphöra, går endast att motivera om alla som vill får sin ansökan om omprövning prövad i domstol. Om domstol avvisar en sådan ansökan grundat på en bedömning av äldre rättigheters rättskraft, tvingas kraftverksägare i stället till nyprövning. Detta strider mot den bakomliggande tanken med systemet för omprövning. Ett avvisningsbeslut skulle dessutom kunna tolkas så att den rättighet som påstås föreligga inte längre existerar med följd att en nyprövning skulle göras med den premissen. I praktiken innebär detta förfaringssätt en inskränkning av äganderätten som står i strid med 2 kap. 15 § regeringsformen. Frågan om äldre rättigheters förekomst ska således hanteras i sak och inom ramen för själva sakprövningen. Detta får stöd av 22 kap. 2 § miljöbalken som ger utrymme för avvisning av ansökan endast när bristen är så väsentlig att ansökan inte kan ligga till grund för prövning av målet. Så kan inte anses vara fallet när sökanden har angett vilken äldre rättighet som sökanden gör gällande och det inte är uppenbart att en sådan rättighet inte kan ligga till grund för en omprövning för moderna miljövillkor.

Till styrkande av att det finns en äldre rättighet enligt 5 a § lagen om införande av miljöbalken har JOSÖ gett in ett utdrag ur en skrift av Ingemar Lindhe angående flottningsplan på Valboån samt en kopia av ett avtal från 1931 mellan ägaren av Vångens kvarn och Örekilsälvens Flottningsförening.

Kammarkollegiet har anfört i huvudsak följande.

Det åvilar sökanden att presentera ett underlag som möjliggör prövning i sak av ansökan. Utifrån föreliggande prövningsunderlag går det endast att dra slutsatsen att pågående ”produktion av vattenkraftsel” (vattenavledning till turbindrift för elproduktion) inte har pågått sedan innan 1882. Tidsrekvisitet för att verksamheten ska anses bedrivas med stöd av urminnes hävd är därmed inte uppfyllt. Sökanden har inte heller visat att verksamheten bedrivs med stöd av privilegiebrev eller någon annan särskild rätt som motsvarar ett tillstånd. Det finns inget tillstånd eller något som motsvarar ett tillstånd för nuvarande verksamhet vid Vångens kraftverk. I målet finns inga uppgifter om att verksamheten har prövats gentemot allmänna intressen. Inte heller finns några exakta uppgifter om vilken verksamhet som har bedrivits och om denna varit förenlig med vid var tid gällande

bestämmelser. Avtalet mellan ägaren till Vångens kvarn och Örekilsälvens Flottningsförening är inte att likställa med tillstånd enligt 5 a § lagen om införande av miljöbalken. Rätten att ha en såg medför viss rättsverkan men är inget tillstånd i den mening som avses i 5 a §. Övergången från sågverksamhet till turbindrift har varit tillståndspliktig eftersom en såg respektive ett vattenkraftverk drivs på olika sätt, vilket i sin tur har påverkat handhavandet av vattnet. Det förefaller som att sökanden anser sig ha en närmast oinskränkt rätt att hushålla med vattnet utifrån äldre regelverk och då särskilt 1880 års vattenrättsförordning och 2 kap. 41 § i 1918 års vattenlag. Vad sökanden bortser från är att undantagen från skyldigheterna avseende dammluckors öppethållande etc. för bergverk, kvarnar och fiskeverk som föreskrevs i vattenrättsförordningen och som därefter fördes över till vattenlagen, enbart gällde för verksamheter som bedrevs med stöd av privilegium, dom eller servitut. Sökanden har inte visat att sådana förhållanden förelåg för verksamheten.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har anfört i huvudsak följande. Det är inte visat att kraftverket omfattas av urminnes hävd eller någon annan särskild rättighet som går att likställa med ett tillstånd och det går därför inte att förse kraftverket med moderna miljövillkor genom ett omprövningsförfarande.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS SKÄL

Mark- och miljödomstolens prövning

Mark- och miljödomstolen har beslutat att avvisa JOSÖ:s ansökan om om-prövning enligt den nationella planen för moderna miljövillkor, utan att dessförinnan utfärda kungörelse. Domstolen har sammanfattningsvis bedömt att han inte visat att verksamheten vid Vångens kraftverk bedrivs med stöd av en rättighet grundad i en urminnes hävd som kan jämföras med ett tillstånd enligt miljöbalken. Med anledning av detta har domstolen kommit fram till att ansökningen inte kan tas upp till prövning och att den därför ska avvisas.

Frågan om det finns ett tillstånd eller en rättighet kan ha betydelse både som processförutsättning och för prövningen i sak

Huruvida en vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel har ett tillstånd, eller en äldre rättighet, som kan uppdateras med moderna miljövillkor har givetvis betydelse för sakprövningen av en ansökan om omprövning. En omprövning syftar ju till att förse tillståndet eller rättigheten med sådana villkor. Denna fråga har emellertid här prövats av mark- och miljödomstolen som en processförutsättning.

Bestämmelserna om omprövning för moderna miljövillkor anger visserligen inte att den frågan kan prövas som en processförutsättning, dvs. i den ordning som gäller för rättegångshinder. Det torde dock inte finnas något hinder mot att rätten handlägger frågan enligt den ordningen, till exempel i enlighet med vad som gäller för prövningen av rådighet i andra vattenmål (se 2 kap. 1 § lagen, 1998:812, med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet och rättsfallet NJA 1993 s. 331). Det synsättet får visst stöd av att det i 24 kap. 12 § 1 miljöbalken anges att det är ”tillståndshavaren” som får ansöka om prövning enligt 10 §. Det finns emellertid inte skäl att vid omprövning för moderna miljövillkor tillämpa detta på ett annat sätt än vad som gäller för prövningen av rättegångshinder i vattenmål.

Som framgår av praxis prövas rådighet som processförutsättning, på samma sätt som enligt rättegångsbalken, med utgångspunkt i vad sökanden har påstått om den omständighet som åberopas till grund för behörigheten att få sin sak prövad. Detta innebär att domstolen ska godta påståendet, om det inte är uppenbart att påståendet inte kan leda till bifall. Är saken inte uppenbar finns det således inget hinder i det avseendet mot att ta upp ansökan till prövning. (Se NJA 2012 s. 362 med där angivna hänvisningar till praxis, förarbeten och doktrin.)

Det kan nämnas att även om ansökan i en sådan situation inte ska avvisas, detta inte innebär att det är nödvändigt att målet i dess helhet företas till prövning i ett sammanhang. Att prövningen, som anges i NJA 2012 s. 362 punkten 8, ska ske inom ramen för en fullständig sakprövning av ansökan hindrar inte att förekomsten av den behörighetsgrundande rättigheten, om det är lämpligt, prövas särskilt (se 17 kap. 5 § andra stycket

rättegångsbalken), men det är då fråga om en fullständig prövning i den delen. Med hänsyn till att särskilda handläggningsbestämmelser inte har beslutats för målen om omprövning för moderna miljövillkor måste dock, oavsett om prövningen avser hela målet eller endast en specifik fråga, kungörelse först ske.

Mark- och miljööverdomstolens bedömning

JOSÖ har gjort gällande att vattenverksamheten vid Vångens kraftverk bedrivs med stöd av en urminnes hävd som är en sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 5 a § lagen om införande av miljöbalken. Detta bland annat med hänvisning till att anläggningen anlades redan under 1700-talet att det inte fanns något krav på tillstånd eller anmälan i 1880 års vattenrättsförordning och att verksamheten har bedrivits kontinuerligt utan invändningar sedan dess.

Mot denna bakgrund är det inte uppenbart att det inte är fråga om en sådan rättighet som kan ligga till grund för en omprövning för moderna miljövillkor. Mark- och miljödomstolen borde alltså inte ha avvisat ansökan på den grunden utan tagit ställning till frågan som en del av prövningen i sak. Mark- och miljödomstolens beslut ska därför undanröjas och målet återförvisas till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2024-04-18

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Karin Wistrand och Rikard Backelin, tekniska rådet Annika Billstein Andersson samt hovrättsrådet Henrik Jonsson, referent.

Föredragande har varit Susanne Schultzberg.

PARTER

Sökande JOSÖ

Ombud: Advokat VIFA
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad
AB Box 606
651 13 Karlstad

Motpart

1. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

2. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
403 40 Göteborg

SAKEN

Ansökan om omprövning för moderna villkor avseende Vångens kraftverk i Örekilsälven på fastigheten X och Y i Bengtsfors kommun; nu fråga om avvisning.

SLUTLIGT BESLUT

1. Mark- och miljödomstolen avvisar ansökan om omprövning för moderna villkor avseende Vångens kraftverk i Örekilsälven på fastigheten X och Y i Bengtsfors kommun.

2. Prövningsavgiften fastställs till 5 000 kr.

BAKGRUND

Vångens vattenkraftverk ägs av sökanden JOSÖ. Kraftverket vid Vångens såg är det vattenkraftverk som ligger överst i Valboåns vattensystem. Anläggningen är belägen i Kvarndammens utlopp till Valboån cirka tre kilometer väster om Bäckefors i Bengtsfors kommun i Dalsland. Kvarnverksamhet uppges ha bedrivits på platsen redan under tidigt 1700-tal. Nuvarande byggnader är i huvudsak från 1930-talet. Sågen drivs än idag, om än i begränsad omfattning. År 1976 installerades en ny turbin när dåvarande ägare började sälja el på nätet. Sågen kan fortfarande drivas med vattnets kraft.

Anläggningen omfattar sågverk med två turbiner och tub, fördämning, intagskanal, två boningshus samt en ekonomibyggнад. Själva sågverket kan sägas bestå av två huvudsakliga byggnadskroppar om ett- respektive två och ett halvt plan. Turbinerna är av Francis-typ med en gemensam slukförmåga på 1,7 kbm/s. Minsta drivvattenföring genom turbinerna är ca 150 l/s.

Vångens kraftverk saknar vattendom enligt vattenlagen. Uppströms stationen finns ett magasin, Kvarndammen på cirka 0,02 km², vars vatten kommer alla vattenkraftverk nedströms till godo i form av reglerkraft.

YRKANDEN M.M.

Sökanden har yrkat att mark- och miljödomstolen, med beaktande av bestämmelserna i 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken och miljöbalkens 11 kap. 6 §, 11 kap. 27 § samt 24 kap 10 § miljöbalken, meddelar moderna miljövillkor för den vattenverksamhet som sökanden med stöd av urminnes hävd bedriver på fastigheterna Bengtsfors X och Y i form av Vångens kraftverk.

Som en följd av yrkad omprövning har sökanden även yrkat att mark- och miljödomstolen:

1. fastställer arbetstiden, jämlikt 22 kap. 25 § miljöbalken, för att genomföra ansökta åtgärder till fem år,
2. att tiden, jämlikt 24 kap 18 § miljöbalken, för oförutsedd skada ska framställas senast fem år efter arbetstidens utgång,
3. bestämmer prövningsavgiften till 10 030 kr (10 000 + tilläggsavgift om 30 kr),
4. fastställer normalvattennivån till +144,50,
5. fastställer att rätten att tillgodogörande av vattenkraften för framtiden ska vara förenad med Y, såsom strömfallsfastighet.
6. bestämmer att ansökan om översyn av villkoren och andra bestämmelser i enlighet med 22 kap. 29 § miljöbalken ska lämnas in till Mark- och miljödomstolen senast 40 år efter att dom i nu aktuell ansökan har vunnit laga kraft, samt,
7. fastställer att befintlig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel får bedrivas till dess nu aktuell prövning är klar d.v.s. till dess dom vunnit laga kraft. Därefter ska gälla de villkor som omfattas av kommande dom avseende nu aktuell ansökan om omprövning.

Kammarkollegiet har yrkat att ansökan avvisas.

MÅLETS HANDLÄGGNING

JOSÖ har den 31 januari 2022 inkommit med en ansökan om moderna miljövillkor för Vångens kraftverk, belägen på fastigheterna X och Y i Bengtsfors kommun.

Parallellt med att mark- och miljödomstolen har förelagt sökande att förtydliga omständigheterna gällande huruvida verksamheten kan anses bedrivas med stöd av urminnes hävd har domstolen givit utvalda remissmyndigheter möjlighet att uttala sig om behovet av komplettering av ansökan. Yttranden har inkommit från Kammarkollegiet och Länsstyrelsen Västra Götaland (nedan länsstyrelsen).

Mark- och miljödomstolen har därefter, förelagt sökande, att komplettera ansökan med avseende på de faktorer som remissmyndigheterna lyft i sina yttranden. Sökanden har inkommit med yttrande.

INKOMNA YTTRANDEN

Kammarkollegiet har uppgivit bl.a. följande. Kammarkollegiet kan inte se att det ens med omfattande kompletteringar av provningsunderlaget är juridiskt möjligt att pröva ansökan i sak, utifrån hur den har avgränsats och yrkar därför att ansökan avvisas.

Angående Vångens kraftverk

Det finns inte något tillstånd enligt miljöbalken, eller motsvarande äldre lagstiftning, till nuvarande verksamhet vid Vångens kraftverk. Däremot uppger sökanden att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Därmed uppkommer frågan om verksamheten uppfyller rekvisiten för att den ska anses bedrivas med stöd av urminnes hävd.

Av den tekniska beskrivningen framgår bl.a. följande. Nuvarande byggnader vid Vången är i huvudsak från 1930-talet. År 1976 installerades en ny turbin. Området bedöms naturligt ha utgjort ett brant strömområde i övre Valboån, som numera förefaller ännu brantare och till stor del påverkats av den kanalisation/rensning som genomförts nedströms kraftverket. Den naturliga fallhöjden bedöms ha fördelats på en sträcka om cirka 70 meter där uppströms vattenyta förväntas ha varit kring 0,5 meter under nuvarande dämmningsgräns (kring +144,10). Nedströmsvattenytan har sänkts av på grund av kanalisation nedströms kraftstationen med motsvarande 1-1,5 meter, från +141,00 till dagens +140,00. Den naturliga fallprofilen torde, med en total fallhöjd om cirka 3,5 meter och distansen 70 meter, haft en genomsnittlig profillutning om cirka 5 procent, sannolikt med inslag av lokalt ännu brantare partiet. Detta indikerar att platsen varit passerbar främst för ål och starksimmande fiskarter i området, t.ex. öring. — Vid Vångens kraftverk föreslås därför att en fiskväg/faunapassage anläggs i befintlig utskovskanal, som till stor del är framsprängd och möjligen helt artificiell. Befintligt sättutskov utrivs och ersätts av en flack forsacke.

Av den utredning av ägandeförhållandena vid Vången som bifogats ansökan anges bl.a. att i en karta, upprättad 1920, finns ingen utskovskanal inritad och att kanalen sannolikt inte var anlagd 1920 utan har tillkommit vid senare modernisering av sågen. I ett utdrag från särtrycket Hembygden år 1951 framgår bl.a. följande avseende Vången. Sågen beviljades till husbehov och skattläggning skedde år 1819. Vid skattlägningsrannsakingen befanns vattentillgången så ringa, att sågen kunde vara i gång endast en kort tid på hösten samt på våren högst åtta å fjorton dagar, "då mycket snöfall inträffat, som gör vårfloden från skogarna påträngande". Såghuset beskrevs ha en längd av 17 alnar och en bredd av 7 alnar "inom knutar", sumprännen var 30 alnar lång, stupprännen 7 alnar samt vattenhjulets diameter $1\frac{3}{4}$ alnar. Verket "går med underfall av $3\frac{3}{4}$ alnars höjd".

Av ansökningshandlingarna framkommer inga uppgifter om när dammen och övriga anläggningsdelar uppförts, förutom att en ny turbin installerades år 1976. I bilaga D3 anges att kvarn och sågverksamhet går att spåra till tidigt 1700-tal och att verksamheten på platsen därefter har utvecklats och förändrats med åren. Vidare anges att de åtgärder som utförts vid kraftverk och damm endast har omfattat reparation och underhåll av befintliga dammkonstruktioner, utskov, m.m. I miljöbedömningen anges att anläggningen har byggts om i omgångar. Av handlingarna framgår dock inte vilka åtgärder som vidtagits, eller vilka förändringar som gjorts och inte heller när åtgärderna/förändringarna skett. Anläggningsdelarna från vänster till höger beskrivs bl.a. som betonganslutning på berg, som utgör landanslutning, samt vänster sida av intagskanalen och utskov, beläget ca 30 m norr om kraftverksintaget bestående av ett sättutskov med träsättar och stålgåtar gjutna mot berg. Det finns inga uppgifter om när stålgåtar och träsättar installerats. Här kan även nämnas att fram till sekelskiftet år 1900 var jord, trä och sten dominerande byggnadsmaterial i mindre dammbyggnader och att betong började användas först i slutet av 1890-talet.

Har sökanden visat att nuvarande verksamhet bedrivs med stöd av urminnes hävd?

Det saknas exakta uppgifter om vilken verksamhet som bedrivs och har bedrivits vid Vången. Av återgiven del av skattlägningsprotokoll från år 1819 framgår att sågen, på

grund av den ringa vattentillgången, endast fick drivas under en kort period på hösten respektive våren. I ansökan saknas uppgifter om kraftverket endast drivs under samma perioder. Av ansökningshandlingarna kan dock indirekt utläsas att så inte är fallet. Intermittent drift av en såg kan, oavsett annat, inte likställas med vattenavledning till turbindrift för elproduktion. Det finns i skattdokumentationen inga uppgifter om någon damm, utan enbart att verket går "med underfall". Kammarkollegiet uppfattar detta som att sågen drevs på samma sätt som s.k. underfallskvarnar. För att driva en sådan krävdes inte någon damm.

Kammarkollegiet anser att det utifrån prövningsunderlaget klart framgår att det inte har förekommit någon vattenavledning till turbindrift för elproduktion vid Vångens kraftverk före 1930-talet och att den nuvarande turbindriften inte har pågått längre än sedan år 1976. Därmed uppfyller inte verksamheten vid kraftverket —vattenavledning till turbindrift för elproduktion — rekvisiten för urminnes hävd.

I ansökningshandlingarna finns inga uppgifter om dammen. Det saknas uppgifter om när den är uppförd, konstruktionsritningar, samt uppgifter om vilket dämning respektive aktiv reglering, som bedrivs och har bedrivits där. Vid dessa förhållanden anser Kammarkollegiet att sökandena inte heller har visat att den dämmande verksamheten, som nu pågår, har pågått på samma sätt sedan innan 1882. Mot bakgrund av de uppgifter som framkommit anser kollegiet att den nuvarande verksamheten inte uppfyller kriterierna för urminnes hävd. Sökandena har således inte visat att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd.

Vad omfattar aktuell ansökan?

Sökanden ansöker om omprövning för moderna miljövillkor för verksamheten vid Vångens kraftverk och uppger att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Av handlingarna framgår dock att den befintliga utskovskanalen har sprängts ut någon gång efter 1920 och att kanalisation/rensningar har vidtagits nedströms kraftverket, oklart när. Kammarkollegiet, som anser att angivna åtgärder är tillståndspliktiga, kan inte se att sökanden ansöker om tillstånd (godkännande) i efterhand till vidtagna

åtgärder. Vidare framgår att sökanden har för avsikt att riva ut befintligt sättutskov samt att uppföra en "forsnacke", dvs. en ny dämmande anläggningsdel. Kollegiet anser att även dessa åtgärder är tillståndspliktiga. Det går av ansökan inte att utläsa att sökanden uttryckligen ansöker om tillstånd till angivna åtgärder.

Det är vidare oklart varför ansökan innehåller yrkande om att domstolen ska fastställa en "normalvattennivå", m.m. Aktuell ansökan har rubricerats som att den enbart omfattar omprövning för moderna miljövillkor, utifrån att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Därmed förutsätts att verksamheten kommer att förtgå på samma sätt som idag. Ifall sökanden, med utgångspunkt i att nuvarande verksamhet bedrivs med stöd av urminnes hävd, har för avsikt att bedriva verksamheten på annat sätt krävs tillståndsprövning. Då ska bestämmelser enligt den s.k. villkorskatalogen föreskrivas i domen. Någon sådan prövning är dock inte aktuell i målet utifrån hur ansökan har avgränsats.

Kammarkollegiet konstaterar sammanfattningsvis att det framgår avhandlingarna i målet att det inte finns något tillstånd till nuvarande verksamhet. Kammarkollegiet anser att sökanden inte heller har visat att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Det finns således, enligt kollegiets mening, inget att ompröva.

Länsstyrelsen Västra Götaland har bl.a anfört följande. Länsstyrelsen anser att ansökan behöver kompletteras med en samlad redovisning av samtliga tillståndsbestämmelser och villkor som ska gälla efter omprövningen. Om den tidigare regleringen av vattenhushållningen behöver förändras ska även detta redovisas.

Länsstyrelsen har efterfrågat följande kompletteringar:

a) detaljerade uppgifter om när anläggningen uppfördes och var den har varit lokaliserad över tid,

- b) mer detaljerade uppgifter om hur anläggningen är konstruerad idag och hur den har varit konstruerad historiskt samt om när ombyggnationer och andra ingrepp som till exempel sprängning av utskovskanal har skett,
- c) en detaljerad beskrivning av anläggningens tekniska förändringar och förändringar i anläggningens syfte över tid, innefattande förändringar av turbinens drift och slukförmåga, samt,
- d) uppgifter om hur inverkan på vattenförhållandena har sett ut sedan anläggningen uppfördes avseende dammspegelns utbredning och om den har förändrats över tid, vilken aktiv reglering som bedrivs och har bedrivits, vilken dämmnings- respektive sänkingsgräns som har tillämpats och hur det har sett ut med tappade flöden nedströms samt uppgifter om dammens avbördningskapacitet.

Länsstyrelsen bedömer att de uppgifter som har lämnats i ansökan och dess bilagor om anläggningens och verksamhetens historiska påverkan på vattenförhållandena, är mycket översiktliga. Det finns i princip ingen detaljerad information om anläggningens läge, konstruktion, funktion och påverkan på vattenförhållandena från 1700-talet och fram till år 1881. Det finns i bilaga D2 till ansökan bifogat en tecknad karta från år 1839 som ska visa vattenregleringen och som anges visa att vattenregleringen är densamma idag. Enligt länsstyrelsens bedömning visar dock kartan bara ungefärligt var anläggningen var placerad år 1839 och att den bestod av två intagskanaler vars flöden rinner samman strax nedanför kvarnområdet. Däremot kan den inte anses ge fullständig information om hur regleringen skedde och det är därmed svårt att bedöma om regleringen har förändrats över tid eller inte.

Sökande uppger vidare att ombyggnation har gjorts på platsen och att sågen har moderniserats. Utskovskanalen tillkom enligt utredningen om rådighet (bil. 3 s. 4) först efter 1920 och turbindrift för produktion av el tillfördes under 1930-talet. Vid besök på platsen har länsstyrelsen vidare kunnat konstatera att sprängningar för utskovskanalen har skett i naturfåran, men det är oklart exakt när detta skedde och hur förändringen har påverkat vattenförhållandena. För länsstyrelsen är det sammantaget oklart om verksamhetens funktion och påverkan på vattenförhållandena idag i allt väsentligt är

desamma som vid verksamhetens uppförande. Därmed är det också oklart om vattenverksamheten i alla delar omfattas av en urminnes hävd som kan likställas med ett tillstånd.

Mot denna bakgrund anser länsstyrelsen att det är oklart om det finns tillstånd till samtliga delar av Vångens kraftverks vattenverksamhet och om det går att förse verksamheten med moderna miljövillkor genom ett rent omprövningsförfarande, eller om det krävs en ansökan om tillstånd för hela eller delar av verksamheten. Det är enligt länsstyrelsens bedömning oklart om ansökan är rätt avgränsad. För att kunna veta om ansökan är rätt avgränsad behöver den kompletteras med en utförligare utredning, se ovan.

Länsstyrelsen har därutöver angett att ansökan behöver kompletteras med en beskrivning av hur kraftverket avses att drivas och därvid anges mer i detalj hur kraftverket ska regleras. De anser att ansökan behöver kompletteras med en utredning som gör det möjligt att bedöma om föreslagna skyddsanordningar för nedströmsvandring kommer att få godtagbar passageeffektivitet, framför allt med avseende på öring och ål. Ansökan behöver även förtydligas med uppgifter om avbördning till fiskvägen. Förtydligande behövs avseende om flödet via fiskvägen är tillräckligt stort under året för att säkerställa fiskvägens funktion. Länsstyrelsen bedömer vidare att sökanden behöver komplettera ansökan med förslag till hur kontroll kontinuerligt ska ske av vattennivåerna uppströms och nedströms dammen samt av flöden genom turbin och flöden som släpps förbi anläggningen via fiskväg. Ansökan behöver förtydligas med en beskrivning av hur funktionskontroll ska utföras på fiskväg och anordningar för nedströmspassage, det vill säga intagsgaller, flyktöppning och flykträna.

Sökanden har inkommit med yttranden över de kompletteringsönskemål som framförts av domstolen, Kammarkollegiet, samt länsstyrelsen, och anfört i huvudsak följande.

Beviskrav på urminnes hävd vid omprövningar av vattenkraften

Domstolens föreläggande synes ge uttryck för att det uppställs omfattande beviskrav på den som påstår sig ha en urminnes hävd. Det anges i föreläggandet att sökanden ska visa att dagens vattenverksamhet överensstämmer med den verksamhet som fanns på platsen före år 1882 och vidare att dagens vattenverksamhet inte ändrats i något betydande avseende. Det anges vidare att sökanden ska precisera den vattenverksamhets som bedrevs år 1882 och huruvida den skiljer sig eller är likadan som dagens verksamhet utifrån ett antal premisser varav flera omfattar tekniska förutsättningar såsom tappning och minimivattenföring.

Sökanden är medveten om att det är upp till denne att visa att urminnes hävd finns. I den delen är det dock viktigt att klargöra att lagstiftaren tydligt får sägas ha uttalat att vid de nu aktuella omprövningarna är det centrala att omprövningarna innebär att vattenkraftverk med äldre tillstånd och rättigheter ges moderna miljövillkor. Detta har i bl.a. Civilutskottets yttrande vid antagandet av de nu aktuella reglerna om omprövning preciserats (2017/18:CU31, sid.17-19). I aktuella skrivningar anges också att det beviskrav som ska användas av domstolen inte ska vara för högt utan att det ska räckas att verksamhetsutövaren gör det sannolikt att dagens verksamhet bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med den äldre rättigheten. Lagstiftaren får alltså anses relativt tydligt ha klargjort vad som åligger den som anser sig ha en urminnes hävd. Och beviskravet ”sannolikt” torde vara den lägsta formen av beviskrav som används i svensk rätt och medför i praktiken att även de enklaste former av källor har betydelse för att beviskravet ska vara uppfyllt.

Detta är den grundläggande utgångspunkten för domstolen att förhålla sig till vid påståenden om urminnes hävd. Viss utveckling har skett i praxis de senaste åren. Det räcker dock inte för domstolen att bara förhålla sig mera allmänt till frågan om urminnes hävd och se till hur frågan har hanterats de senaste åren i praxis. Sökanden menar att det som nu ska göras i form av omprövning för moderna miljövillkor är något annat än det som har skett vid tidigare års avgöranden i praxis.

Sedan 2019 års lagändringar har frågan om urminnes hävd kommit att behandlas i framför allt två olika typer av prövningar eller frågeställningar. Dels gällande överklaganden av förelägganden från länsstyrelserna, som handlar om att en viss vattenverksamhet inte har tillstånd utan måste antingen ansöka om detta eller ansöka om att få riva ut anläggningen, dels gällande ansökningar om att tillstånd för vattenverksamhet för befintliga kraftverk där förelägganden om att söka tillstånd har vunnit laga kraft innan regeländringarna år 2019.

I båda dessa typer av avgöranden är det frågan om det som numera betecknas nyprövning. En sådan ansökan ska göras utifrån de vanliga reglerna om tillståndsansökan i miljöbalken, MB, och till ansökan ska en miljökonsekvensbeskrivning, MKB, inlämnas. Vidare berörs i många fall frågeställningar som delvis rör lagstiftningens utseende innan regeländringarna år 2019. Man måste därför vara försiktig med att dra slutsatser från dagens praxis när det är frågan om omprövning för moderna miljövillkor då det inte är samma sak som en nyprövning.

Sökanden menar att lagstiftaren har varit synnerligen tydlig i sina föresatser med vad omprövningen av vattenkraften ska medföra, hur den ska gå till och under vilka premisser. Detta klargörs genom antagandet av den nationella planen se regeringens beslut den 25 juni 2020 (ärende M2020/01769/NM). I detta dokument får anses klarläggas att syftet med omprövningarna av vattenkraften och den nationella planen är att så många kraftverk som möjligt ska erhålla moderna miljövillkor. Det är inte regeringens vilja att omprövningarna ska sluta i omfattande utrivningar. Tvärtom är ett konkret syfte att tillse att så mycket av vattenkraften återstår efter omprövningarna som det bara är möjligt. Detta kommer även till uttryck på andra ställen i bakgrunden till lagstiftningen, såsom planeringsmålet om 1,5 TWh, som är den maximala förlusten i årlig produktion som man från lagstiftarens sida anser vara acceptabelt. Hela syftet med omprövningarna av vattenkraften, såsom det anges i allt från propositionen till den nationella planen, är att göra en avvägning mellan nyttan av produktionen av vattenkraftsel och nyttan av att vidta åtgärder för att gynna naturen.

Vägen för att nå fram till ett sådant slutresultat är via omprövningarna och det är viktigt att klargöra att införandet av denna möjlighet i 24 kap. 10 § MB signalerar en helt ny typ av prövning. I allt från krav på underlag, ansökan och hanteringen är det uppenbart att lagstiftaren söker en annan lösning än den som gäller vid nyprövning.

Det är frågan om en förenklad prövning, som utgår från att merparten av premisserna är kända och att det handlar om att få till prövningar som handlar om vilka tekniska lösningar som ska väljas och vad detta får för konsekvenser. Ur detta perspektiv liknar omprövningarna för moderna miljövillkor de omprövningar som kan ske enligt 24 kap. 5 § MB. Vid domstolens hantering av sistnämnda mål gäller normalt att prövningen är begränsad till att behandla vilka tillägg till verksamheten som ska göras. Mer grundläggande frågor om vattenverksamheten har ingen egentlig plats i en sådan prövning. Detta bör vara utgångspunkten för de nu aktuella omprövningarna. Sökanden påstår inte att frågan om urminnes hävd är oviktig och viss bevisning måste rimligen anföras för att kunna visa på att denna rättighet föreligger. Men det måste enligt sökanden göras en nyanserad bedömning av kravet på utredning.

Även om sökanden har bevisbördan för att urminnes hävd föreligger är det inte rimligt att kräva att denne måste redogöra för detaljer i vattenregleringen som ligger ca 150 år tillbaka i tiden. Det finns inga handlingar från aktuell tid som handlar om hur vattenregleringen skedde då. Detta då det inte var en fråga som hade någon betydelse vid tiden runt år 1882. Då gällde 1880 års vattenförordning och den anger inte några krav på kontroll av vattenregleringen annat än att den ska ske mot eventuellt vattenmärke. Sökanden ska göra det sannolikt att dagens verksamhet bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med den äldre rättigheten, vilket låter sig göras på följande sätt.

Det är ett korrekt sätt att genom äldre handlingar såsom kartor, utdrag från äldre böcker och liknande styrka en urminnes hävd. Verksamhetsutövaren har då endast uppfyllt en aspekt av urminnes hävd, nämligen att det föreligger en historisk urminnes hävd. Verksamhetsutövaren ska även göra sannolikt att dagens verksamhet bedrivs i

huvudsaklig överensstämmelse med den historiska urminnes hävden. När det gäller sistnämnda aspekt kan beviskravet fullgöras genom att teknisk expertis uttalar sig om de slutsatser som kan dras av hur verksamheten ser ut på platsen, om några synliga förändringar av vattenregleringen har gjorts och överlag hur det framstår ur tekniskt perspektiv att vattenregleringen har pågått genom åren.

Det sistnämnda är således enligt sökanden det enda genomförbara sättet att precisera frågan om huruvida en vattenverksamhet bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med urminnes hävd. Något annat sätt är inte genomförbart eftersom det är frågan om en rad omständigheter som uppställer enorma svårigheter att förhålla sig till.

Det har förflutit så pass lång tid sedan år 1882 att väldigt många dokument hunnit försvinna genom exempelvis ägarbyten och rena olyckshändelser som bränder. Det fanns inget krav på att föra bok över den vattenreglering som pågick vid aktuell tid. Kraftverksägaren hade endast att förhålla sig till vissa grundläggande premisser såsom negativ påverkan på allmänna eller enskilda intressen. Detta kom på vissa anläggningar att manifesteras i form av att ett s.k. vattenmärke ristades in och att vattenregleringen var tvungen att ske utifrån denna gräns, i praktiken en dämmningsgräns. Om inte aktuell vattenreglering var del av en större verksamhet, såsom ett bruk, fanns det inte något skäl att föra bok över vattenregleringen. Det var en fråga som löstes mellan berörda parter, utifrån observationer på plats.

Sökanden anser att det som kan åläggas honom vid omprövning för moderna miljövillkor är att från ett tekniskt perspektiv tydliggöra hur man utifrån iakttagelser på plats, samt de få tillgängliga källor som finns, bedömer förenligheten av vattenregleringen med äldre tiders reglering. Det är den komplettering som sökanden inkommer med i aktuellt mål.

Komplettering i målet

Sökanden har låtit genomföra en utredning med anledning av domstolens föreläggande. Det har framkommit att det har uppstått ett missförstånd vid

upprättandet av ansökan. De båda turbinerna kan inte köras samtidigt varför det föreslagna villkoret två ska justeras så att det istället lyder som följer:

Den högsta tillåtna (maximala) vattenbortledningen till turbin som får ske är 1,2 kbm/s. Utöver denna justering visar utredningen att den vattenreglering som pågår vid Vångens kraftverk är enlighet med den urminnes hävd som föreligger. Det finns inget i tillgängliga fakta eller iakttagelser som indikerar att vattenregleringen har ändrats i väsentlig omfattning under årens lopp utan den bedöms i allt väsentligt vara densamma som när verksamheten startade.

Hur kan man visa att urminnes hävd föreligger?

Någon form av skriftlig eller muntlig bevisning måste till för att styrka att urminnes hävd föreligger. Historiskt har man alltid ansett att beviskravet är lågt. Det krävs inte lika omfattande och konkret bevisning för att visa att urminnes hävd föreligger som i andra typer av mål. Att så är fallet får sägas framgå bl.a. av vad som anges i 1734 års regler, men även i kommentaren till Äldre Vattenlagen, ÄVL, (se af Klintberg, Om byggande i vatten). Detta förklarar också Civilutskottets yttrande (2017/18:CU31) vid antagandet av 2019 års regler.

Praxis kring urminnes hävd har utvecklats under de senaste åren, se framför allt domen 23 juni 2020 i Mark- och miljööverdomstolens mål M 1328-19. Uttalanden i domen är svåra att förena med vad som angivits i nyssnämnda lagförarbeten från Civilutskottet och rättsläget är svårtytt. Det som uppstår är i grunden en fråga om vad den som påstår sig ha en äldre rättighet ska visa, om det är enbart att rättigheten finns eller att dagens vattenverksamhet bedrivs i enlighet med den äldre rättigheten. Det finns därför en oklarhet kring hur man ska se på de äldre rättigheterna och hur de ska förhålla sig till den vattenverksamhet som idag pågår på platsen.

I ovan nämnt avgörande från Mark- och miljööverdomstolen (nedan MÖD) anges att vid urminnes hävd måste dagens vattenverksamhet vara i allt väsentligt densamma som tidigare och denna slutsats motiveras i grunden med en mening som finns i

prop. 2017/18:243 sid. 110: *"Ett beslut eller en äldre rättighet som anses vara ett tillstånd enligt miljöbalken har rättskraft endast beträffande de frågor som har prövats eller, i fråga om urminnes hävd, kan visas vara tillåtna i förhållande till hur anläggningen är konstruerad och verksamheten bedrivits".*

Denna slutsats från lagstiftaren motiveras inte i sin tur, men förklaras troligen av att aktuell proposition till viss del bygger på de slutsatser som den s.k. Vattenverksamhetsutredningen presenterade i delbetänkandet "Ny tid ny prövning —förslag till ändrade vattenrättsliga regler" (SOU 2013:69). Slutsatsen är att de äldre rättigheterna har en form av rättskraft men denna är inte densamma som ett tillstånd enligt miljöbalken. Detta preciserades sedan till att man i författningsförslaget föreslog att 5 § i lagen om införande av miljöbalken skulle tillföras en skrivning i dess första stycke enligt följande : *"Bestämmelsen i 24 kap. 1 § miljöbalken är endast tillämplig beträffande de frågor som prövats i beslutet".*

Utredningen kom dock inte att leda till några förändringar av lagstiftningen. Istället medförde bl.a. Energiöverenskommelsen förändringar i hur lagstiftaren såg på det juridiska utgångsläget, vilket påverkade hur de slutliga förslagen till ny lagstiftning kom att genomföras.

Lagstiftaren har, genom sina klargöranden i Civilutskottets yttrande och framför allt med den slutliga utformningen av 5 a § i lagen om införande av miljöbalken, skapat en definitiv brytning med det synsätt som finns i Vattenverksamhetsutredningens betänkanden och även i tidigare praxis på området. Yttrandet från Civilutskottet har en formulering som motsvarar det synsätt som har rått under hela vattenrättens historia. Det aldrig har förelegat ett krav på att vid urminnes hävd visa annat än att sådan föreligger. Det som möjligen kan diskuteras är den mening som anger att *"den verksamhet som bedrivs i dag inte i något väsentligt avseende skiljer sig från hur den kan antas ha bedrivits före införandet av de tillståndskrav som miljöbalken sedan ersatte".*

Skrivningen måste tolkas i ljuset av övriga delar av utskottets yttrande, som anger att de äldre rättigheternas rättskraft är total och inte ens påverkas av förändringar av vattenverksamheten. Detta kan endast tolkas som att det som ska visas vid urminnes hävd endast är att sådan föreligger. Att på något sätt avkräva att verksamhetsutövaren ska bevisa att den vattenverksamhet som bedrivs idag är densamma som tidigare har aldrig krävts. Om det vore så att lagstiftaren hade avsett att förändra vidden av rättskraften för de äldre rättigheterna ifrågasätts varför regeln i 5 a § infördes i lagen om införande av miljöbalken. Denna regel innehåller inga moment av att förändra rättskraften.

Äldre rättigheters rättskraft har historiskt aldrig begränsats utan de har alltid haft samma status som den typ av tillstånd som har gällt vid aktuell tidpunkt. Det fanns under en viss period, framför allt mellan år 2012 och 2019, ett synsätt inom vattenrätten att de äldre rättigheternas rättskraft kunde ifrågasättas, eller åtminstone att de bara hade delvis rättskraft. Detta synsätt har till viss del levt kvar även in i arbetet med prop. 2017/18:243. Genom den slutliga utformningen av 5 a § i lagen om införande av miljöbalken, samt Civilutskottets klagande kring de äldre rättigheternas rättskraft, har lagstiftaren återskapat det synsätt som historiskt har rått, dvs att de äldre rättigheterna har en komplett rättskraft och att de fullt ut ska ses som tillstånd enligt miljöbalken.

Med grund i detta kan det aldrig åligga en verksamhetsutövare att precisera annat än att det föreligger en äldre rättighet. Om denna verksamhet är densamma som vid tiden för vattenverksamhetens påbörjande är en omständighet som det inte kan anses det åligga verksamhetsutövaren att visa då det saknar betydelse för rättighetens funktion som tillstånd.

Ändring av en verksamhet som bedrivs med urminnes hävd

En annan aspekt när det gäller de äldre rättigheterna är att även om rättskraften skulle gälla fullt ut har förändringar genomförts vid anläggningen, som i sig är

tillståndspliktiga. I detta fall pekas på åtgärder vidtagna på 1920-talet, 1930-talet och 1970-talet. Gemensamt för alla dessa tre tidsepoker är att då gällde äldre vattenlagen, ÄVL. Denna lag markerar en klar förändring i den svenska vattenrätten i och med införandet av tillstånd som krav vid åtgärder och förändringar och att detta tillstånd skulle erhållas innan åtgärderna vidtogs.

Utifrån 2 kap. 1 § och 20 § ÄVL verkar det som att alla åtgärder som förändrar en damm var tillståndspliktiga enligt ÄVL och krävde tillstånd. Men det finns ett antal avvikelser från denna huvudregel. Av ovan nämnda 2 kap. 20 § ÄVL framgår att tillståndsplikten gäller för älv, ström, å eller större bäck. Bedömningen av om ett vattendrag föll in i någon av de aktuella kategorierna gavs det ingen större ledning kring. Det framgår bl.a. av kommentaren till ÄVL av (af Klintberg) att begreppet "större bäck" mycket väl kunde tolkas olika beroende på vilken del av Sverige man befann sig i. I dessa fall, där man alltså föll utanför den explicita tillståndsplikten i ÄVL, gällde istället andra stycket i 2 kap 20 § ÄVL, som gav en helt annan flexibilitet vad gäller tillståndsplikten, särskilt då de motstående intressena, både allmänna och enskilda, var få. Det fanns tolkningsutrymme som kunde göra att man kunde anses inte behöva tillstånd för åtgärder vid en damm. Med tanke på hur litet det nu aktuella vattendraget är och omständigheterna i övrigt är det fullt möjligt att man såg alla åtgärder som vidtagits på platsen som att de inte krävde tillstånd.

Utöver detta måste vägas in konstruktionen och vidden av 2 kap. 41 § ÄVL. Regeln talar om att inte göra rubbning i "den rätt och frihet" som gäller för verksamheter med stöd i äldre rättighet. Skrivningen är en direkt konsekvens av rådighetens betydelse för rätten att nyttja vattnet med fri byggnadsrätt. Att detta synsätt var i grunden orubbat medför att man vid tiden då ÄVL gällde kunde anse att en verksamhet, som hade stöd i äldre rättighet, inte begränsades av annat än av vad som angetts i lag. Man agerade på ett helt lagligt sätt så länge övriga delar av ÄVL (särskilt reglerna i 2 kap. 27-33 § som handlar om vattenhushållning och handhavande vid dammar) följdes och man inte heller bedrev vattenverksamhet i strid med begränsningar i lagar som gällde fisket och flottningen. Om det inte fanns indikationer på att någon nedströms eller uppströms

ledskada av verksamheten var troligen bedömningen att man bedrev vattenverksamhet helt i enlighet med rättighetens fulla vidd. Därmed kunde man även ur detta perspektiv genomföra förändringar av en anläggning då det tillstånd som fanns vid tidpunkten inte angav att förändringar inte fick göras.

Väger man ihop det nu angivna leder det till att den som vid tiden för när äldre vattenlagen gällde, dvs. mellan år 1919 och 1983, bedrev vattenverksamhet med grund i en urminnes hävd hade relativt få och allmänt hållna regler att följa. Det går därför så pass långt efteråt inte att säga att vissa åtgärder var tillståndspliktiga, utan snarare talar alla nu angivna omständigheter för att det motsatta gällde.

Sammanfattning om urminnes hävds rättskraft

Sökanden kan konstatera att de krav på redovisning av underlag kring äldre tiders åtgärder vid Vångens såg som kan krävas i detta fall redan har uppfyllts av sökanden. Denne har visat att det föreligger en urminnes hävd och att även gett in tekniskt material som visar på vattenregleringens historik på platsen. Detta är vad som med grund i gällande lagstiftning kan åläggas en sökande i ett ärende om omprövning för moderna miljövillkor att inkomma med.

Om det synsätt som länsstyrelsen och Kammarkollegiet ger uttryck för skulle råda kan inga vattenkraftverk omprövas och erhålla moderna miljövillkor. Det är ofrånkomligt att förändringar har skett vid dessa platser, något annat är inte att räkna med vid vattenverksamheter som påbörjades på 1600-talet. De förändringar som har gjorts på platsen var dock, vilket som angetts i detta yttrande, aldrig tillståndspliktiga när de utfördes. Istället har hela tiden gällt att den aktuella urminnes hävden ger en komplett rättskraft och därmed täcker all vattenverksamhet som har bedrivits på platsen fram till idag.

Sökanden har därutöver inkommit med kompletteringar i det tekniska underlaget utifrån de aspekter som uppmärksammats av länsstyrelsen.

SKÄL FÖR BESLUT

Tillämpliga bestämmelser

Sedan den 1 januari 2019 gäller nya regler för elkraftproducerande vattenverksamheter. I 11 kap 27 § första stycket MB anges följande.

Den som bedriver en tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska se till att verksamheten har moderna miljövillkor. Med detta avses att tillståndets villkor eller bestämmelser till skydd för människors hälsa och miljön har bestämts enligt denna balk genom en dom eller i ett beslut som inte är äldre än fyrtio år. Om det i tillståndet för verksamheten har bestämts en annan tid för översyn av miljövillkoren, ska dock den tiden gälla.

Av 5 a § lag om införande av miljöbalken (1998:811) framgår nedanstående.

En verksamhet som bedrivs i enlighet med en urminnes hävd, ett privilegiebrev eller en annan sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § vattenlagen (1918:523) ska anses bedrivas med stöd av en rättighet som har tillkommit enligt motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken, om det inte följer något annat av denna lag eller av föreskrifterna.

Mark- och miljödomstolens bedömning

En elkraftproducerande vattenverksamhet kan inte omprövas för moderna miljövillkor om inte förutsättningarna för omprövning föreligger. Det innebär att det måste finnas ett tillstånd att ompröva, antingen ett beslut om tillstånd eller en sådan rättighet som beskrivs i 5 a § lag om införande av miljöbalken. Sökanden har gjort gällande att tillstånd för anläggningarna och verksamheten vid Vångens kraftverk föreligger på grund av urminnes hävd och att omprövningen ska ske med utgångspunkt i det.

I enlighet med praxis och förarbeten ska en verksamhet, för att omfattas av urminnes hävd, ha funnits sedan 1882 och ha varit väsentligen oförändrad sedan dess, se bl.a.

dom den 23 juni 2020 i MÖD, mål M 1328-19. Det innebär, enligt domstolens mening, att anläggningens funktion samt dess inverkan på vattenförhållandena inte ska ha ändrats i något betydande avseende. Det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan för att dessa förutsättningar föreligger (se prop. 2017/18:243 s. 103, 110 och 236).

Urminnes hävd är att jämställa med tillstånd i de frågor som kan anses ha prövats. Rättskraft råder därför endast beträffande de frågor som kan visas vara tillåtna i förhållande till hur anläggningen är konstruerad och verksamheten har bedrivits (prop. 2017/18:243 s. 103, 110 och 236).

Sökande har sammanställt uppgifter (bilaga D3) för att styrka att urminnes hävd för Vångens kraftverk föreligger. Av de dokument och handlingar som sökande hänvisar till kan domstolen utläsa att vattenkraften nyttiggjorts på platsen sedan 1700-talet, initialt för kvarn- och sågverksamhet och sedan 1930-talet för elproduktion. Däremot saknas mer detaljerade uppgifter kring de i verksamheten ingående anordningarnas ålder, läge, utformning och funktion samt beskrivningar av hur driften över tid har inverkat på vattenförhållandena på platsen. I ansökan finns uppgifter som visar på att driften var mycket begränsad då verksamheten bedrevs som såg (se särtryck från Hembygden år 1951 i bilaga D3). Det framgår även att utskovskanalen tillkommit först efter 1920 (se bilaga D2). Mot bakgrund av ovanstående bedömer domstolen att sökande inte har visat att urminnes hävd för verksamheten föreligger. Ansökan om moderna miljövillkor ska därför avvisas.

Prövningsavgiften jämkas

Eftersom ansökan avvisas innan kungörelse finns skäl att sätta ner prövningsavgiften till skäliga 5 000 kr.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-11)

Överklagande senast den 3 januari 2023.

Anna Rapphed

Susanne Nordström

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Anna Rapphed, ordförande, och tekniska rådet Susanne Nordström.

Hur man överklagar

MMD-11

Vill du att beslutet ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från beslutets datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i beslutet.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att beslutet ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i beslutet.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att beslutet gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar domstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller det överklagade beslutet. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer hittar du på första sidan i beslutet.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se